

Korrekt formiddags- antrukne herrer med stive snipper. Pakker med doku- menter som støvet ned under lagtings- salen i Stortinget. **Bli med inn i et riksarkiv på flyttefot.**

AV FREDRIK
LARSEN LUND
Rådgiver
i Riksarkivet

ARKIVVERKET
Statsarkivene og Riksarkivet

Riksarkivet flyttet inn bak søylene i Norges Banks gamle lokaler på Bankplassen 3 i Kristiania i juli 1914. Foto: Halvor Brinchmann.

I forrige utgave av Aftenposten Historie kunne vi lese om landets første riksarkivar, Henrik Wergeland. Riksarkivet ble opprettet i 1817, men fikk først en egen leder 24 år senere i den omstridte dikteren, teologen og samfunnsreformatoren.

Wergeland døde i 1845 – men arkivinstitusjonen han ledet, levde videre.

På Stortinget

Det gamle arkivet lå på Akershus slott, med en underavdeling i den såkalte departementsgården i Dronningens gate 15.

I 1854 ble det bestemt at den nye stortingsbygningen, som var under planlegging, også skulle huse rikets arkiver. Dette var en tid med nøysomhet i statsforvaltningen. Stortingskomiteen bemerket at «det ikke kan ventes at

det i vår stat skal kunne oppføres bekvemme og hensiktsmessige bygninger for ethvert øyemed». Riksarkivaren protesterte, men uten å få gjennomslag.

Riksarkivet fikk en liten administrasjonsfløy på baksiden av Stortinget, mot Akersgaten, med lesesal og kontorer i annen etasje og vaktmesterleilighet og ordningsrom i første. Magasinene var en del av selve stortingsbygningen. De fylte to etasjer med hvelvet tak for brannbeskyttelse og lange vindusrekker mot Karl Johans gate og Wessels plass.

Riksarkivets lesesal i stortingsbygningen i 1914. Lesesalsgjestene satt rundt et felles bord og fikk lys fra vinduet mot gaten. Foto: Halvor Brinchmann.

Arkivet flyttet inn på Stortinget i 1866 og ble der i 48 år.

En kikk innenfor

En serie bilder fra fotografisamlingen i Riksarkivet gir et nærmest intimt innblikk i en

verden av dokumenter og bøker fra den gang nasjonens arkiv holdt til i stortingsbygningen. Bildene er tatt i 1914, like før arkivene igjen skulle ut på flyttefot det året, og gir glimt fra hverdagen i et nøkternt miljø på lesesal og kontorer. Selv om fasilitetene var

enkle målt mot dagens forhold, var arkivets menn pent kledd, med snipper og mansjetter i orden.

Bak kamera sto fotograf Halvor Brinchmann, lillebror av den kjente arkivaren Christopher Brinchmann, som hadde en lang

karriere i det norske arkivvesenet.

Det indre liv

Sjef for virksomheten den gang var Kristian Brinch Koren (1863–1938). Han var filolog og arkivar, og hadde vært stiftsarkivar i Trond-

Kontorlandskap anno 1914.
Arkivar E.A. Thomles kontor med frøken Otilie Bugge i bakgrunnen.

Foto: Halvor Brinchmann.

heim i 22 år før han tiltrådte som landets syvende riksarkivar 1. april 1913.

Koren ble husket som en dannet herre, vid-synt, elskverdig og lærd – en gentleman. Han behersket dessuten tidens nye teknologi: Søknaden om å bli riksarkivar var skrevet på maskin!

Koren var en dyktig arkivmann og en utmerket administrator, ifølge en annen tidligere riksarkivar, John Herstad, som nylig har gitt ut boken *Riksarkivarembetet gjennom 175 år*. Han skriver imidlertid at Koren kom til kort på flere områder, særlig i forhandlingene med Sverige og Danmark om overføring av arkiver etter unionsperiodene med de to nabolandene.

Utover 1800-tallet hadde Riksarkivet likevel tatt imot stadig nye arkiver, blant annet militærarkiver, middelalderdiplomer, departementsarkiver, kirkebøker og sorenskriver- og byfogdarkiver. I 1910 utgjorde beholdningen ca. 8000 hyllemeter.

Strid om sjelen

Da som nå sto det strid om Riksarkivets sjel: Skulle det være en vitenskapelig institusjon for historikere eller et administrativt støtteorgan for statsforvaltningen?

Uansett var det ikke snakk om noen stor organisasjon, sammenlignet med dagens statlige arkivverk med mer enn 300 ansatte. For vel 100 år siden var personalet begrenset til omkring 10 stillinger – men staben var i vekst. I 1914 gjennomførte Riksarkivet seks timers kontortid, og lønningene var ikke så mye å skryte av. De ansatte arbeidet med ulike oppgaver knyttet til anskaffelse, ordening og tilgjengeliggjøring av arkivene. Den første kvinnelige medarbeideren, frøken Otilie Bugge, kom inn i 1879-80 og ble værende som kopist til hun gikk av med pensjon i 1917.

Behov for ekstra lys

I stortingsbygningen fikk Riksarkivet egen

Ordningsrommet i stortingsbygningen. Herrene J. Bergwitz og J. Mosgren (foran) i arbeid omgitt av kasser og pakker med arkivsaker.

Ukjent fotograf.

lesesal med plass til 10-12 besøkende. I 1893 kom det elektrisk lys, noe som førte til krav om åpningstid om kvelden.

Tidlig på 1900-tallet holdt arkivet åpent fra klokken 10 til 15 på dagtid, i tillegg til kvelds-åpent fem dager i uken. Det siste året i Stortinget hadde lesesalen 6698 besøkende – ikke

så ulikt det man har nå til dags.

Tilstrømningen til arkivet økte sterkt i denne perioden. Den gang som nå søkte mange av arkivets brukere etter opplysninger om eiendomsforhold. Grunnloven feiret 100 år i 1914, og Riksarkivet fikk en rekke forespørsler i forbindelse med publikasjoner som

skulles gis ut. Etterspurt var også kanselli- og rentekammerarkivene, sammen med andre avleverte arkivsaker fra unionstiden med danskene. Riksarkivet gjorde i tillegg undersøkelser for fjellov- og høyfjellskommisjonen og reinbeitedelegasjonen.

Det store antallet gjester gjorde forholdene

på lesesalen vanskelige både for besøkende og personalet, skrev riksarkivaren i sin årsberetning for 1913-14. Det hadde vært nødvendig å sette inn to ekstra sitteplasser og installere sterkere elektrisk lys. Den økte pågangen førte til at flere av de ansatte måtte ta til takke med å sitte på mørke bakrom. Likevel prøvde

den lille staben å hjelpe alle besøkende som ønsket opplysninger fra arkivene.

Nedstøvet

Riksarkivet flyttet ut av Stortinget i juli 1914, til en ny tilværelse i Norges Banks tidligere lokaler på Bankplassen 3. Arkivets ansatte

Frøken Otilie Bugges siste dag på jobb, på et flaggdekorert kontor i Riksarkivets lokaler på Bankplassen 22. desember 1917. 67-åringen fra Herad i Vest-Agder hadde arbeidet i 37 år i Riksarkivet, hvorav 32 som kopist. Foto: Anders Beer Wiise.

Kristian Brinch Koren, riksarkivar 1913-33. Foto: Riksarkivet.

førte nøyaktig oversikt over alt inventaret de disponerte. At en offentlig institusjon hadde bord, stoler, kasser og skap, var kanskje ikke så rart, men på listen var det også en gonggong, fem paraplyholdere og ni spyttebakker.

Etter flyttingen ble også musefeller en del av innboet.

Relokaliseringen krevde langvarige og grundige forberedelser. Omkring 400 tonn arkivmateriale skulle flyttes. Arkivsakene i magasinene i stortingsbygningen var dekket av et tykt lag støv, som i årenes løp hadde lagt seg på protokoller og pakker som ikke var i

Reoler med arkivsaker i Riksarkivets magasin i stortingsbygningen. Ukjent fotograf.

jevnlige bruk. I reolene lå det store mengder materiale som aldri hadde vært skikkelig ordnet. Mange av regjeringskontorenes arkiver fra 1800-tallet var dårlig innpakket og uten merking.

«Fra de mørke rum i rotunden under lagtingsalen blev der dradd frem nærsagt i det uendelige av slike saker», skrev riksarkivar Koren.

To lag på tre mann måtte settes til jobben med støvfjerning med støvsuger og innpakking før flyttingen. Innsatsen la til rette for at arkivene kunne leve et sunnere liv i et nytt hjem på Bankplassen. Med hest og kjerre ble det kjørt ca. 320 lass med arkivsaker i løpet av to runder med flyttesjau i september og desember 1914.

Riksarkivaren kunne i ettertid konstatere at arkivet ikke hadde holdt stengt én eneste dag på grunn av flytteprosjektet.

Et nytt hjem

På Bankplassen fikk arkivet bedre forhold enn på Stortinget, selv om magasinene var overfylte fra dag én og de ansatte amanuensene måtte ha kontorplass på lesesalen. En ny lese-

sal ble åpnet for publikum 1. februar 1915 med plass til 24 personer. Snart kom også den første kvinnelige arkivaren på plass i staben – Marie Johnsen.

Lokalarkivene – Stiftsarkivet for Kristiania – ble skilt ut som egen institusjon. Vi kjenner den i dag som Statsarkivet i Oslo, med ansvar for lokale og regionale statlige arkiver. Statsarkivet ble værende i stortingsbygningen frem til 1938. Arkivfløyen i nasjonalforsamlingens lokaler ble senere revet for å gi plass til et nytt tilbygg ut mot Akersgaten.

Samtidig kunne Riksarkivet fortsette som sentraladministrasjonens arkiv. De gamle banklokale ble adresse i over 60 år, før man på ny pakket flyttelasset for å legge i vei til sitt nåværende hjem i skogkanten på Kringsjå nord i Oslo. Nå er magasinene fulle også der, og Nasjonalmuseet – Arkitektur har overtatt på Bankplassen 3.

KILDER: Riksarkivets husarkiv. Arkivmagasinet nr. 2, 1992. John Herstad, *Riksarkivarembetet gjennom 175 år: Menn, myndighet og myter 1840-1975*, Arkivarforeningen (2016).

27 februar

1656: Norges eldste fyrlys, på Lindesnes, blir tent for første gang. Lysstyrken er imidlertid så dårlig at fyret avvikles allerede samme høst.

1933: Riksdagsbygningen i Berlin brenner, og en nederlandsk vensterradikaler, Marinus van der Lubbe, pågripes på stedet. Dette får nazistene til å utpeke kommunistene som ansvarlige for brannen.

1943: Rosenstrasse-protesten begynner i Berlin. Etnisk tyske kvinner som er gift med jøder, demonstrerer mot at ektemennene er blitt arrestert. Snart deltar flere tusen i protestene. Og fangene blir løslatt.

FØDT: Nils Tveranger (1874-1953). Norsk skomakermester. Kjent for å ha skapt Aurlandskøen, som var inspirert av indianske mokasiner.

1873: Den norske patologen Gerhard Henrik Armauer Hansen observerer for første gang leprabasillen, som forårsaker spedalskhet.

28 februar

1973: 200 indianere okkuperer Wounded Knee i Sør-Dakota, i en protestaksjon mot diskriminering av den amerikanske urbefolkningen.

DØD: Christian 4. (1578-1648). Konge av Danmark og Norge. Formelt regjerte han i 60 år, men hadde myndighet bare i 52 av dem. Markerte seg bl.a. med sine mange norgesreiser. Han var i Norge mellom 25 og 30 ganger. I 1599 besøkte han den vestlige og nordlige kysten helt til Kola-halvøya.

Fortsetter side 77

TA VARE PÅ

Aftenposten HISTORIE

Vi tilbyr en praktisk samle-kassett med plass til 11 utgaver av Aftenposten Historie. Kassetten er produsert i transparent hardplast og leveres ferdig montert.

Bestill ved å sende inn denne kupongen, eller send en e-post til historie@aftenposten.no. Merk sendingen med Samlekassett. Husk å spesifisere hvor mange du ønsker, samt navn og adresse. Vi leverer ikke til postboks.

Jeg bestiller stk. kassetter

Navn:

Adresse:

Oppgang: Etasje:

Postnr.: Poststed:

Tlf.:

E-post:

Send kupongen til Aftenposten Historie, Postboks 1, 0051 Oslo